

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

Jotta keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman toimintaohjelma täyttää Suomen ilmastolaista, EU:n ihmisoikeuslainsäädännöstä sekä kansainvälisestä oikeudesta johtuvat velvoitteet, on sitä vahvistettava huomattavasti ennen kuin valtioneuvosto voi tehdä suunnitelmasta päätöksen ja antaa sen selontekona eduskunnalle.

Suomen ilmastolain (423/2022) 8 § mukaan ”Suunnitelmissa on esitettävä Suomea sitovista kansainvälisistä sopimuksista ja Euroopan unionin lainsäädännöstä johtuvat velvoitteet ja suunnitelmien avulla on osaltaan varmistettava velvoitteiden täyttyminen.”

Nyt suunnitelma ei varmista velvoitteiden täyttymistä. Päin vastoin KAISU3 luonnos korostaa, kuinka epävarmaa Suomen ilmastotavoitteiden saavuttaminen esitetyillä toimenpiteillä on.

Jo yhteenvedossa todetaan, että merkittävä osa suunnitelman sisältämistä ilmastotoimista on tukimuotoisia ohjauskeinoja, joiden rahoituksesta ei ole varmuutta, eikä käyttöönoton ajankohdasta ei ole tehty päätöksiä. Niin ikään useat suunnitellut päästövähennykset edellyttävät investointeja, joiden toteutumiseen liittyy epävarmuutta.

Myös luku 7.3, s. 160 korostaa riskejä:

”Kuten edellä on todettu, Suomen jakson 2021–2030 taakanjakoasetuksen velvoitteen täyttämiseen liittyy riskejä. Merkittävin riski on maankäyttösektorin vajeen siirtyminen taakanjakosektorin kannettavaksi, mutta myös taakanjakosektorin omien toimien toimeenpanoon liittyy epävarmuutta, joka voi vaarantaa velvoitteen täyttämistä.”

Erityisen huolestuttava tilanne on liikenteen päästövähennysten osalta, sillä esitetyt toimet eivät riitä edes paikkaamaan sitä takapakkia, minkä hallitusohjelmaan kirjatut, päästöjä lisäävät toimet aiheuttavat. Kuten luku 6.2.1 tunnistaa, liikenne ei ole saavuttamassa sille aiemmin asetettua 50 % päästövähennystavoitetta vuonna 2030, mikä voi johtaa jopa 80 miljoonan euron tulonmenetykseen, jos Euroopan komissio tulkitsee fossiilittoman liikenteen tiekartta -uudistuksen perutuksi.

Greenpeace muistuttaa, että myös Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden noudattaminen edellyttää vahvoja ilmastotoimia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen KlimaSeniorinnen-ratkaisun § 550 linjaa kriteereitä valtioiden ilmastotoimien riittävyyden arvioimiseen. Näihin kuuluu se, että valtio toimii ajoissa, riittävästi sekä systemaattisesti laatiessaan tarvittavaa lainsäädäntöä ja ilmastotoimia sekä todistaa, että on asianmukaisesti noudattanut tavoitteita.

Valtioneuvoston tulee huomioida myös kansainvälisen tuomioistuimen (ICJ) tuore neuvoa-antava lausunto valtioiden velvollisuuksista ilmastomuutoksen torjunnassa: toimien on oltava 1,5°C asteen tavoitteen ja oikeudenmukaisuusperiaatteen valossa riittäviä ja katettava myös fossiilisten polttoaineiden käyttö. KAISU 3:n ei tulekaan tyytyä vain referoimaan Dubain kokouksen päätöksen kehoitusta fossiilisista polttoaineista luopumisesta vaan sen tulisi sisältää päätös aikataulusta, jolla Suomi - vähintäänkin taajanjakosektorin osalta - luopuu fossiilisista polttoaineista kokonaan.

Yhteenvetona: Keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman (KAISU 3) toimenpideohjelman on vahvistettava merkittävien, vahvemmin lisätoimin sekä varmistamalla, että lausuntoversiossa olevilla toimilla on riittävä laajuus, etupainotteinen toteutusaikataulu sekä riittävä rahoitus. Hiilineutraliustavoitteen saavuttamiseksi on päätettävä mittavista hiilinielua ja -varastoa kasvattavista toimista. Nieluromahdukseen liittyvien riskien hallitsemiseksi on myös käynnistettävä nielu- ja päästöyksiköiden osto-ohjelman valmistelu.

Liikenne

Avovastaus

Liikenteen ja erityisesti tieliikenteen päästöjä vähentävät toimet ovat keskeisiä ilmastotavoitteiden sekä fossiilivapaan Suomen saavuttamisessa.

Kuten luonnos toteaa, Petteri Orpon hallitusohjelmassa on useita toimenpidelinjauksia, jotka kasvattavat tieliikenteen kasvihuonekaasupäästöjä perusennusteeseen verrattuna. Ilman näitä toimia liikenne olisi saavuttamassa sille asetetut tavoitteet, eikä lisätoimia välttämättä enää vuoden 2030 osalta tarvittaisi.

Nyt liikennesektorille esitettyjen päästövähennystoimien määrä ei riitä edes paikkaamaan sitä päästöjen kasvua, jonka hallitusohjelmaan kirjatut toimet aiheuttavat. Liikenteen 2030 päästövähennystavoitetta ei olla saavuttamassa, mistä voi VM:n arvion mukaan seurata Suomelle jopa 80 M€ tulonmenetys RRF-rahoituksessa, jos komissio tulkitsee, että sovittu fossiilittoman liikenteen uudistus on peruttu.

Esitetyt toimenpiteet ovat sinänsä pääosin kannatettavia, mutta niiden toteutukseen on saatava rahoituksen ja toteutusaikataulun suhteen varmuus. Lisäksi tarvitaan muita toimia, jotta liikenteelle asetettu 50 % päästövähennystavoite voidaan hyvällä varmuudella saavuttaa.

Romutuspalkkioilla ei missään nimessä tule edistää polttomoottoriautojen hankintaa, vaan ehtojen tulisi mahdollistaa ainoastaan vaihtoehtoisilla käyttövoimilla toimivien autojen hankkiminen sekä palkkion kohdistaminen sähköavusteiseen polkupyörään, joukkoliikenteen kausilippuun tai joukkoliikenteen matkustusoikeutta sisältävään yhdistämispalveluun.

Ajoneuvokanta uudistuu hitaasti, joten tarvitaan myös nopeammin vaikuttavia, henkilöautosuoritetta vähentäviä toimia. Näihin kuuluvat joukkoliikenteen, pyöräilyn ja kävelyn houkuttelevuutta ja saavutettavuutta edistävät toimet sekä määrätietoinen pyrkimys henkilöautoilun kulkutapaosuuden pienentämiseen, mikä on tarpeen myös viihtyisien, terveiden kaupunkiympäristöjen kannalta.

Polttoaineverotus on keskeinen liikennesektorin ohjauskeino, joka kannustaa sekä ajamaan vähemmän että siirtymään fossiilisista polttoaineista sähköön, joten sitä tulisi käyttää osana lisätoimenpiteitä. Samalla tarvitaan toimia, jotka helpottavat vähävaraisten siirtymistä edullisempiin käyttövoimiin, minkä sosiaalinen ilmastorahasto osaltaan mahdollistaa.

Lisätoimiin tulisi kuulua myös MAL-sopimusten ilmastovaikuttavuuden ja rahoituksen lisääminen, joukkoliikenteen rahoituksen merkittävä kasvattaminen sekä kävelyn ja pyöräilyn valtionavustuksen tason nosto ja kohdistaminen erityisesti kaupunkiseuduille, joissa pyöräily ja kävely voivat korvata yksityisautoilua.

Maatalous

Avovastaus

Myös maatalouden ilmastotoimien osalta Petteri Orpon hallitus aloitti peruuttamalla. Kuten luonnos toteaa, merkittävältä osalta edelliseen KAISUun linjatuista toimenpiteistä on puuttunut tarvittavat resurssit niiden toimeenpanemiseksi. Näin ollen nykytoimiskenaario sisältää muun muassa tavoitepinta-aloja, joihin ei tämänhetkisen tiedon ja toimien perusteella olla pääsemässä.

Tässä valossa myös esitetyt toimet lisätoimenpiteiksi jäävät vaatimattomiksi. On selvää, että keskeisintä on varmistaa vaikuttavien, tehokkaiden toimien toteutuminen turvemaiden päästöjen vähentämiseksi. Suunnitelmassa esitettyjen toimien toteutumiseen liittyy kuitenkin paljon epävarmuutta, ja niiden osalta tulisi kuvata huomattavasti selkeämmin toimien mittakaava, aikataulu, rahoitus ja vastuut. Uusien turvepeltojen raivaamista tulisi ehkäistä esimerkiksi maankäytönmuutosmaksulla.

Kotimaisten kasvisproteiinien arvoketjuja tulisi vahvistaa TK-rahoituksella sekä johdonmukaisin, kysyntää kasvattavin toimin.

Suunnitelma tunnistaa merkittävän potentiaalin joka liittyy ruokavalioiden muuttamiseen kasvispainotteisemmaksi, pohjoismaisten ja kansallisten terveys-suositusten mukaisesti, mutta ei esitä konkreettisia toimenpiteitä tämän edistämiseen. Tämä tulisi korjata, esimerkiksi terveys-suosituksia ja ilmastotavoitteita tukevan vero-ohjauksen avulla.

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

On ilahduttavaa, että aiemmat ilmastotoimet ovat toimineet: öljylämmityksestä luopumisen avustus on aktivoinut lämmitysjärjestelmän vaihtamista huomattavasti.

Kaisu-luonnoksen mukaan kansalaiset toivovat tuelle jatkoa: kansalaiskokouksen tuottaman julkilausuman mukaan avustuksia öljylämmityksestä luopumiselle sekä asuinrakennusten energiansäästötoimiin tulisi jatkaa. Myös Greenpeace kannattaa tätä, mutta kehottaa kiinnittämään huomiota siihen, että tukimuodoilla pyrittäisiin tavoittamaan erityisesti vähävaraiset ja investoinnit, jotka eivät toteutuisi muuten.

Energianeuvonnan osalta Greenpeace kehottaa ottamaan Helsingin kaupungin taloyhtiöihin jalkautuneesta energianeuvonnasta oppia ja skaalaamaan tämän kaltaisen toiminnan ympäristöministeriön koordinoinnin tukemana valtakunnalliseksi.

Työkoneet

Avovastaus

Suunnitelman mukaan siirtymä nolla- ja vähäpäästöisiin työkoneisiin on edennyt verrattain hitaasti. Edellisessä keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmassa merkittävin yksittäinen toimi oli kevyen polttoöljyn bio-osuuden nostaminen 30 %:iin vuoteen 2030 mennessä, mutta tästä valmisteltu hallituksen esitys raukesi, eikä toimea ole toimeenpantu.

Myös työkoneiden siirtymään tarvitaan siis vahvempaa ohjausta ja sähköisen latausinfra nopeaa laajentamista.

Jätehuolto

Avovastaus

On huolestuttavaa, että jätteen tuonti poltettavaksi on kasvanut merkittävästi, ja että vuodesta 2022 vuoteen 2023 jätteen tuonti lähes kaksinkertaistui.

F-kaasut

Avovastaus

-

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

-

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

Hallitus on lakkauttanut kuntien ilmastosuunnitelmiin myönnetty määrärahat, ja ympäristöministeriön Kuntien ilmastoratkaisut –ohjelma on päättynyt. Lisäksi useiden muiden sektorikohtaisten rahoituslähteiden lakkauttaminen vaikeuttaa kuntien päästövähennystoimia.

Kuntaliiton selvityksen mukaan kuntien luotto omiin ja kansallisiin ilmastotavoitteisiin on heikentynyt. Nämä ovat huolestuttavia kehityskulkuja.

KAISU:n tulee jälleenrakentaa luottamusta ja pitkän aikavälin ennustettavuutta valtion ja kuntien ilmastoyhteistyön osalta.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

On arvokasta, että KAISU-luonnoksessa on käsitelty kulutuspuolen potentiaali ja toimia. Potentiaalia tunnistetaan hyvin, muun muassa liittyen kasvispohjaiseen ruokavalioon siirtymiseen, mutta ehdotetut toimenpiteet jäävät vain kannustamiseen, selvittämiseen ja epämääräiseen edistämiseen. Toimenpiteisiin tarvitaan konkretiaa. Kun suunnitelma esimerkiksi tunnistaa merkittävän potentiaalin, joka liittyy ruokavalioiden muuttamiseen kasvispainotteisemmaksi,

pohjoismaisten ja kansallisten terveyssuositusten mukaisesti, sen tulee esittää konkreettisia toimenpiteitä tämän edistämiseen, kuten terveyssuosituksia ja ilmastotavoitteita tukevan vero-ohjaus.

Julkiset hankinnat

Avovastaus

Suunnitelmaluonnos tunnistaa julkisten hankintojen suuren muutosvoiman ja näkee, että kansalliset ekologiset tavoitteet tuovat selkeitä tavoitetasoja julkisten hankintojen ympäristönäkökohtien toteuttamiselle. Kyllä, mutta niitä tulisi asettaa jo tässä suunnitelmassa, sen sijaan, että vain "suositellaan" ja "selvitellään". Myös hankintalainsäädännön kehittämistä koskeva toimenpide (ympäristö- ja sosiaalisten näkökohtien nostaminen lain tavoitteisiin" ei tulisi olla konditionaalissa, vaan muodossa, jossa toimi todella päätetään tehdä.

Muut poikkisektorit

Avovastaus

-

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

-

Muita huomioita

Avovastaus

-

Kosonen Kaisa
Greenpeace